

Сретно Вујновић

СНАЖНИ ДУХ МОДЕРНЕ СЕНЗИБИЛНОСТИ

(Антоније Маринковић: Трагајући, Багдала, Крушевац, 1978)

Смисао Маринковићева трагања је одгонетање карика и ланаца живота, кад нам од несанице сахну зенице, кад се с ђаволима боримо, у блату се блатимо, кад нам снага иде доврага, кад нам од руке не иде ништа без болишта—одгонетање ватре и руже истог живота, да би се у свему томе нашла пјесма, да би се пјевало са славујем, али и „с птицом кукавицом (у кавезу) над земним мојим остацима“ (Парабола о страху). Цијела књига „ТРАГАЈУЋИ“ проговара аутентично и зачучасто о најсуштинским људским врлинама и слабостима, о свијету какав јесте за човјека и какав није, какав би могао бити и какав неће бити, јер има свој принцип каузалитета, има своје линије и амплитуде, своје пустолове и покојнике, своје небеско и земаљско, своје учашене и ишчашене судбине, слике и прилике, свој вид и увид, своју цјелину и своје дијелове, своје земно и подземно, своје отворене и затворене законе, своје немилосрдне кружнице, своје безбројне почетке и крајеве, смираје и буђења, своје изворе и своја ушћа—у свијету сталне пролазности сваки поток своје ушћу тече, по законима протицања—у свијету превида и увида у све могуће и немогуће удешености и раздешености. А удешено је тако да је човјек цјелина, и разбијена цјелина, а дијелови се не виде, нико не зна шта је човјеку под његовом властитом кожом, ни он сам то не зна. У том простору ломи се и прелама, куца и прекуцава, веже и повезује, држи и одржава, киши и прекипи, пуни се и препуни се чаша, гњева или радости, надима се мијех смијеха, пуни врећа среће, плаче се када навале невоље и болови, вари и заварује по унутрашњим законима алхемије, играју шах враг и анђео, сјена плеше свој караџоз, ум се шепури као сексуално надражен ђуран, срце имитира звиједу падалицу, птицу ругалицу, туче маљем забија свој колац што дубље у земљу. Како онда имати било какав

увид у однос дијелова и цјелине, у непатворена својства човјека, његове свијести која се удешава или раздешава у сударима истина, из којих излазе чудовишта и чаролије. Све је варљиви утисак ироније, ишчашене слике растројства. Човјек је чудовиште, по начину како цјелина егзистира од удружених, интегрисаних, дијелова, по томе како дијелови егзистирају у окриљу цјелине, чудовиште саткано од јаве и сна, једно друго потхрањује, једно друго поткопавају, чудовиште које само себе поткопава и тако оправдава. Свијет је чудовиште, по истим законима, узроцима и посљедицама, као и човјек. Човјек се веже за свијет по законима своје унутрашње магије и религије, гради тај свијет и усмјерен је на њега по законима растења, по законима падања и пропадања. Свијет је упућен на човјека (у земаљским размјерама), на своје средиште. Сунце свијета, дан свијета лежи у човјеку, ноћ такођер. Све у свијету полази из центра. То је човјек. Полазе и добро и зло, и криви и прави путеви. Човјеку се враћају његови поступци, када и како, то ни сам не може пред видјети, безброј је гачака у којима се прелама човјекова судбина и судбина свијета, у којима његова тјелесност показује своје присуство, своја својства:

*у свим тачкама руши ме свести
у парампарчад ме разбије
испитује
сва ми непретворна својства
никако да имам увид
у однос делова према целини
међу ишчашеним сликама
растројства.*

Поезија Антонија Маринковића у овој збирци одгонета човјекову упорну борбу да се живи и надживи све оно што га уништава. Човјек мора прихватити изазов отворене сцене, живота као велике и бескрајне позорнице, на којој човјек себе види са „суштинским слабостима људским“, схваћа и прихваћа себе као глумца, али са којим у исто вријеме своју улогу глуме и многе друге природне категорије, неодвојиве од човјека. Једна од њих је смрт, као стална човјекова природна одредница, а и као пратиља и посљедица човјекова друштвеног понашања, његове глупости. Празан шљем у трави сугерише то у једној пјесми, пропиње се бијели коњ, јер нема коњаника, бијело је знак саблажњивости смрти. Смрт је присутна посебно видљиво у цијелом једном циклусу (Параболе), а и у осталим пјесмама она потајно с душом игра шах. Смрт је овдје човјеково друго ја, или прво ја, она му је невидљиви двојник, који га од првог јаука—удаха прати, спава с њим у колијевци, прати га у школу, има с њим свој завичај, ма гдје се нашао, она сједи преко пута њега, ради оно што он ради, у срцу му квргавом коље и закоље славуја, њуши га улицом као вјерно псето. Она је иманентна човје-

1974

кова вриједност. Човјек може мирно рећи: један—један ја и моја смрт (да преиначим стих Душка Трифуновића). На крају тај скривени двојник баца га као излизану крпу, све његове ватре гаси, трпа жеравицу под земљу, с њим лијеже његов двојник, успокојени заједно.

Пјесник Маринковић ће запјевати о „изгубљеној браћи“, за коју у својој машти измишља земљу, да им дарује, све гладне да нахрани, уплашене и осамљене да успокоји, осоколи на огњиштима домаћих. Самоћа је као и страх пратилац смрти. Осамљеност рађа страх, страх од себе самог, доживљава човјек себе као случајну чињеницу под високим и бескрајним небом; то је осјећај изгубљености. Отуда силна, урођена човјекова потреба за близином, за руковањем, једна хумана потреба да се изађе из властите затворености:

*кад свет се откине из руку топлих
у свет
појмим сву човечност руковања
с људима
до којих ми је стало
одједном
стид ме кад сам сам
заривен у простору
бор.*

Хуманизам живљења је у бити ове поезије, јер она и говори о смрти и њеним попутним појавама, страху и осамљености, да би истакла хуманистичку димензију живљења, силну човјекову потребу за таквим живљењем, да би истакла дијалектичку супротност живљења, како унутар звјезданог, небеског окружја, тако и унутар своје (човјекове) властите коже, јер у свему томе, или у свим тим димензијама и координатама бивствовања прије свега треба бити човјек, по сваку цијену настојати то бити, бити човјек међу људима, добрим и злим, а то је доста тешко у овом времену најразличитијих облика човјекова отуђења.

Бити човјек у присуству и окружју свих утвара значи издржати и илузију да се побјегне из своје власитне коже, која човјека прати као урођено проклетство у тешким ситуацијама, обмањивати себе је људски у безизлазу за своје јаство; кад човјека снађе паника тијела:

*најзад
морао сам да шмугнем
као да бежим из коже у кожу
из коже у кожу из коже у кожу
свог јаства.*

Човјеку се под његову кожу нешто увуче, не да му мира (још је Његош у Горском вијенцу говорио како тијело стење под теретом душевним), не може се дефиниса-

ти, а недољиво је, својом снагом и плимом којом човјека обузима, и јесте све и није све, у сваком случају није којешта, није нешто безазлено. Тиме се бави ова Маринковићева поезија, човјековом распетошћу, његовим расулом, силама које га ломе и преламају. Зло и непознато (а човјеков психички живот је трајна непознаница) гоне човјека, силе га да се бори за свој интегритет, за свој дакле хуманитет, да се превлада зло, свако. Човјек је удвојен, упроцијепљен између зла и добра, он је и једно и друго, без једног од њих сигурно не би био комплетан човјек. Човјек је неко сложено плетиво, и одређеност и случајност, дохватљив и недохватљив, борилиште сила невидљивих, али је сам од свих сила најачи (како рече велики Грк Софрат), и најзагонетнији:

ПОБРА
ОКТОБРА

*човјек је случајнији
него све те распеване дивље пловке
у свитањима горким
и несаледан је
у проломним својим ходницима
и неразумљив је
у непослушним својим плетивима
и недокучив је
у стожерним својим узлетима
у себи супротан
у звонким својим карикама
лукавства.*

Има у овој Маринковићевуј поезији „мудрог разочарања“, не оног романтичарског, празног и звекетавог, од којег нико нема користи, па ни поезија, које је последица сложених животних односа, уозбиљености пред животом. Темелј неким пјесниковим разочарењима је и жена, као инкарнација загометке, као побуда да се овај живот каже и искаже, мјери и измјери аршином човјековог доживљаја аршином хуманизма, колико је то више могуће. То све одређује и начин Маринковићева пјевања, облик лирских слика, везе у семантичком слоју пјесме. Што се тога тиче, што се тиче поетског схватања човјека, начина поетског уобличавања, Маринковић је у непомирљивом дијалогу са оном стегнутом метафоричном поезијом којој темелј чине Настасијевић и Попа, али и са оном разбарушеном, пјевном и мелодично, какву срећемо у свим могућим варијантама стражиловске поезије. То се види и по Маринковићевом поетском и стварном односу (који почива у темелјима пјесникова доживљаја који је уткан у пјесму), Маринковић се не либи да мисаоност пјесме у одређеним границама лиризира, пошавши од чињенице да је човјек сам по себи осјећање. И кад пјесник смирено и одважно каже: „грле ме сабласти мог столећа (што кипти од несрећа“, то не треба схватити као црни песимизам од кога је пјесник неповратно оболио, већ као састојак, елеменат у сложеном механизму и устројству постојања бесмртне

колоне што се зове људство, што се зове свијет који се доживљава као хаос. Маринковић не велича, слави зло, он о њему говори да би се боље, шире и дубље видјело добро у том хаосу, у метежу који се увијек наново рађа и уређује. У хаосу свијета и хаосу човјека мир и немир су човјеково и људско својство. То су трагања ове поезије, и не само то, већ на тим темељима живот упјесмљују, а поезију оживљују, уткивају у живот, хранећи је животом. Та трагања почивају на преламању елементарних и дубљих људских сазнања, почивају на усложеним људским промишљањима и осјећањима, којима је страна свака површност, исхитреност, бизарност, како осјећања тако и промисли. У тим трагањима за сложеним људским, животним манифестацијама, неизвјесностима и супротностима Маринковић унаточ многим тамним угловима живота, открива љубав у свијету, која је свуда, у погледима, у поздравима, све што се чини, чини се због љубави, љубав одржава цјеловитост човјека и свијета, она их веже вишеструко. Све је код Марковића у служби спознаје односа човјек — живот, у служби трагања за човјековим бити, и облик пјесме, њен ритам, нове ријечи, старе ријечи у новој служби, одмјерен и смирен тон казивања, одсуство патетике, одсуство логичког завршетка пјесме, чак и непостојање правог почетка (ако се о томе у поезији оваквог типа уопште може говорити), јер шта у животу значи почетак, а шта свршетак, то су само условности, до краја релативне, синтакса, некад посве необична — све је то у служби да се трагање настави, јер поетском трагању нема краја. Сви те елементи одређују и исказ ове поезије који значи једну особену степеницу у релацијама исказа у српској савременој поезији, који је веома разноврстан и занимљив. Исказ ове поезије нуди особен контекст кога не увјетује само тврда метафоричност, већ и особена лирска отвореност. Пјесме се једним дијелом затварају, другим отварају, драж је у тим преламањима. То је у овој поезији веома сложено постављено. Контекст није само, како се то уобичајено каже, између редова стихова, већ управо „цијеп“ стихове вертикално, на различитим мјестима, тамо гдје и не очекујемо заустави нас (то је специфичан елемент изненађења) и сили на промишљање јер слиједи непознаница. Маринковић је то постигао уравнотеживањем рационалног, афективног и митског језика у слојевитости пјесме, њене структуре, не дозволивши да рационални језик узме превагу и све уреда и пореда (чему тај језик иначе тежи), али исто тако пазећи да елемент митског и колективног, које је акумулирано у језику, добије улогу валера који неће пјесму једнобојно обојити својом магијом и религијом. Такав је случај и са афективним које није резултат експлозије личног осјећања или нападне нарцисоидности, нити је заробљено метафором као искључивим егзистентом, присуством пјесме. Сложен поетски говор Маринковићеве поезије, који не дозвољава да се ше-

пури поетски рафинман и једнообразна емоција, подра-
зумијева и шутњу као конституент овог говора. Све то,
ту умјереност, језичких слојева, метафоре и осјећања, на-
чин структурирања, како пјесме, тако и семантичког, лек-
сичког и морфолошког слоја, може лијепо да се види у
изврсној пјесми „Небеска здела“, у којој се љуби свим
устима, али и гине свом снагом:

Сва земља

*коју сам у летњиковцима маште
измислио
не бих ли је изгубљеној браћи
даривао
пре него што сам
над огњиштима домаћим
извисио
сва земља
у коју сам се клео
у сну је само видео
за њу плотове ломно
разваљивао раље
свим устима љубио
праље
сва земља
за коју сам сваку меру превршио
за коју сам законе кришио
крвљу
исписивао тајне летке
не бих ли живе и мртве
побунио претке
пре него што сам у ропцу
на конопцу
све испите завршио
сва земља у небу
глинене има чворке
на земљи карневалске поворке
с решетком на челу
сва земља
небесну има зделу
ватрогасним је торњевима
брани
брани је житним амбарима
све гладне да нахрани.*

ПОРЕКА
ОГ ГОВОРА

Занимљивост није само у измјени слика, и растав-
љању истих мисаоним елементима, него и у морфолошким
јединицама, њиховом размјештању на отвореним и затво-
реним позицијама, у хуманом и дубоком промишљању да
је претке бунио, писао летке, и све те испите завршио на
конопцу, у односу тзв. пасивних и активних лексема, и на
крају у чињеници да је све то на синтаксичком плану ор-
ганизовано унутар једне реченице. Свакако је овдје заним-
љива и појава риме, спонтане. Овдје рима има задатак да

звучовно упозори на разбијеност свијета, или на његову, у крајњем случају, хетерогену складност. По томе је њена функција друкчија од функције риме код класичних пјесничких остварења, гдје се јаче истиче склад свијета, његова хармонија. Тачка на крају пјесме као да истиче да је оно што је ушло у пјесму сасвим доста, али да иза ње почиње нови корпус дијелова који би дали нову цјелину, нову хетерогеност свијета. Све је то у сврху Маринковићева суочавања са животом које је чврсто утемељено на љубави, прије свега љубави и према жени и земљи. Та љубав у његовој плетеници осјећања одређује и наду, и страх, и љутњу, и занос, еротски занос, импулс који га чини чардаком ни на небу ни на земљи. Све што је имао пјесник је раздао, подијелио људима, па и своју чврсту и вјерну љубав. Негдје у далеким и дубоким темељима пјесникове инспирације уграђена је жена, могућа и немогућа (не романтичарска), она се у поезији ту и тамо дискретно јави, провири као кроз отшкринута врата, тек толико да упозори на темеље пјесме, али не да пјесму преобрене у јадиковку или личну пјесникову еголтрију. Она је ту као загонетка која тражи одговор на своје постојање, на снагу свог присуства, како у животу, тако и у пјесми, али одговор никад не може бити доречен. Љубав је као и сам човјек, „писмо без адресе“ (Суочавања), Присуство жене у овој поезији одређује унутрашње пјесниково путовање, а то путовање одређује успјехе и поразе (једно од другог никад не треба одвајати); љубав је увијек лична, свјетилка која се пали и гаси аутоматизмом унутрашњег прекидача. А кад се та свјетилка потпуно искључи, човјек је ствар, сахрањена ствар, у својој властитој кожи. Љубав није само доживљај већ љепота, окренутост не само жени већ и земљи, њеним градитељима, окренутост „кипоресцима слободе“, а слобода је универзална, најотворенија љубав, слобода без лажних модела, који ничему не служе. Јер лажни модели руше се од сумње, руше се изнутра. Није чудо што се онда у овој Маринковићевој поезији јавља толико елемената који навјешћују општу превагу доброте, рећи ће пјеснику: у собу му мјесто лажи уплови кревет тек сванулог сунца. У истицању доброте и вриједности живљења пјесник је душом и тијелом окренут народним обичајима, даровима земље на селу, оној нашој исконској и непатвореној земљоделској и ратарској продуктивној вриједности, било обичају као саставном дијелу једне културе, било раду као мјерилу човјековом, али мјерилу његова поштења, његове душе, у суочењу са свијетом, са временом, злим или добрим, јер вријеме је тек савршенство, попут лопте (стари Грци су истицали да су кугла и круг најсавршенији облици, према томе и узор љепоте) — све то Маринковић сугерише и одговарајућом лексиком, која добија свој сјај. Посвједочује свијет по Маринковићу и ватра и ружа, то треба одржавати, и једно и друго је многолико, што ће рећи по човјека и свијет многоисказљиво, увијек спремно за обнову. То је облик отво-

рености, како живота, тако и ове поезије (што сам на почетку овог рада истакао као одредницу). Лице и наличје свега, и разума, и љубавних олуја, које тињају у човјеку, и нервних хоризонтала, и маште, и свијести, и под-свијести, хоризонтала и вертикала, свих тријумфалних капија. Та и таква одредница живота у овој поезији, и ове поезије, налази се на самом почетку збирке у пјесми „Претпоставке“, која је у неку руку мото ове збирке. Тако циклусирање у овој збирци нема ону класичну вриједност, већ вриједност валера, нијансирања међу уједначеним вриједностима, све то још више истиче цјеловитост збирке и Маринковићев снажни поетски дух и модерност његова сензибилитета.